

Мр *Никола Лунић*, капетан фрегате*

Билатерална војна сарадња представља веома важан елемент укупне међународне одбрамбене сарадње Републике Србије. Кроз такву сарадњу стварају се неопходни услови за реализацију спољнополитичких приоритета Србије, међу којима приоритетну улогу има укључење у европске и евроатлантске интеграције. Рад презентује регионалне безбедносне иницијативе и наводи области сарадње које улазе у опсег њихових активности, али и њихове међусобно преплићуће надлежности. Аутор указује да је развијена успешна билатерална војна сарадња која доприноси јачању поверења и приближавању Србије и регионалним интеграцијама. Тиме се изграђује повољнији безбедносни амбијент и смањују ризици и претње безбедности Србије. У чланку је детаљно приказана анализа учешћа Србије у регионалним безбедносним иницијативама, као билатерална војна сарадња са земљама у суседству. Истиче, такође, да се све земље региона слажу да су евроатлантске интеграције најбоља мотивација и најуспешнији систем за решавање свих важних питања овог дела Европе. Србија не може остати изоловано острво ван интеграционих процеса у региону, Европи и свету. Национални интерес Србије је укључивање у међународне организације и институције, јер без међународне сарадње нема економског, социјалног и културног развитка у будућности.

Кључне речи: *билатерална војна сарадња, НАТО, Балкан, Југоисточна Европа, Србија, регионалне иницијативе.*

Увод

Мултилатерална сарадња представља тенденцију у развоју међу државних односа, који је обухватио све континенте у другој половини двадесетог века. Један од најважнијих облика међудржавне мултилатералне сарадње Југоисточне Европе (ЈИЕ) јесу регионалне иницијативе. Њихов значај огледа се у подстицању сарадње регионалних држава и стварању оквира у којима ће се та сарадња развијати.¹

Као предуслов стабилизације и нормализације, ратно наслеђе ЈИЕ створило је потребу за пацификацијом региона. Незадовољне

* Аутор је запослен у Министарству одбране Републике Србије.

¹ Д. Лопандић, *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња у Југоисточној Европи*, ИМПШ/ЕПус, Београд, 2001, стр. 8.

коначним решењима, оптерећене неповерењем, земље региона су се тешко одређивале за сарадњу са суседима, нарочито у безбедности. То је један од разлога што су у већини случајева иницијатори међудржавних процеса сарадње у региону били спољни актери (ЕУ, НАТО, САД). Иницијативе створене након потписивања Дејтонског споразума нису успеле да спрече избијање нових сукоба, што се показало у косовској кризи и НАТО бомбардовању СРЈ, као ни дестабилизацију региона. Зато, након 1999. године, настају иницијативе које се заснивају на дугорочном приступу и намери свеобухватне (економске, политичке и безбедносне) реконструкције региона.

Разлози који објективно подстичу потребу за новим облицима и иницијативама за сарадњу држава ЈИЕ јесу: (1) потреба приближавања ЕУ и унапређење евроатлантске сарадње; (2) објективна упућеност суседа једних на друге, пре свега због ограничености националних тржишта, потребе развоја инфраструктуре, неопходности регулација све већег броја социјалних и економских питања на регионалном и међународном нивоу; (3) потреба за бољим коришћењем ресурса и либерализацијом трговине; (4) спољни притисак ЕУ на балканске земље да успоставе бољу и ефикаснију међусобну сарадњу, а политику сукобљавања замене политиком добросуседства и сарадње; (5) постојање узора у другим регионалним облицима повезивања у Европи; (6) нестанак СФРЈ са многим нерешеним питањима и условима за међусобне сукобе.

Истовремено, процес сарадње и интегрисаности земаља Балкана наилази и на велики број објективних и других препрека: (1) непостојање традиције мултилатералне сарадње; (2) неразвијеност привреда земаља и ограниченост ресурса за сарадњу; (3) периферни положај региона у односу на водеће европске центре интеграције; (4) дуготрајни и непревазиђени регионални спорови и сукоби, укључујући и спорове око националних мањина, граница и територије; (5) политичка и економска некохерентност региона; (6) разлике у националним, политичким, економским и другим интересима и оријентацијама; (7) недовољни међународни подстицаји за регионалну сарадњу земаља Балкана.

Начелни циљ свих регионалних иницијатива у региону јесте развој мултилатералне сарадње, као основе за економски прогрес, политичку и економску стабилизацију и продубљивање добросуседских односа. Имајући у виду поље деловања ових иницијатива, оне би се могле сврстати у две основне групе. Једну групу чине иницијативе које су предвиделе веома широко поље деловања и развиле или предвиделе велики број тела и форми сарадње. Другу групу чине иницијативе са прецизно дефинисаним областима и формама сарадње.

На простору ЈИЕ протеклих година покренуто је више регионалних политичких, војнобезбедносних и економских иницијатива, про-

грама и форума који помажу државама региона у успостављању стабилности, дијалога и сарадње. Иницијативе и програми, покренути у периоду од 1999. године до данас, пружају широк спектар могућности државама ЈИЕ да у сарадњи, међусобном дијалогу и разменом искустава лакше савладају проблеме и изазове – од борбе против транснационалног организованог криминала, корупције, реформи система одбране и служби безбедности до укупног развоја демократског друштва, владавине права и успостављања тржишне економије.

Чланство и интензивна сарадња са регионалним иницијативама, посебно у области безбедности, представљају један од главних приоритета за Србију. Управо зато, након 2000. године и демократских промена, основни политички став јесте укључивање у све облике међународне сарадње. Само на тај начин можемо постићи резултате на пољу јачања економске моћи наше државе, али и преузимања активне улоге у заштити виталних националних интереса, решавању питања Косова и Метохије и доприносу укупној безбедности региона.

У досадашњем периоду мултилатерална сарадња била је усмерена на одржавање високог нивоа односа са различитим међународним организацијама (УН, ОЕБС, ЕУ), ангажовање на реализацији припрема и упућивања припадника ВС у мировне операције УН, ангажовање у оквиру регионалних иницијатива, са тежиштем на регионалној сарадњи.

Учешћем у регионалним иницијативама и програмима Србија потврђује своју отвореност за дијалог и сарадњу, своје залагање за мир и стабилност у региону. Политика одбране Србије усмерена је ка трајној политичкој и безбедносној нормализацији, изградњи мера поверења, пуној предвидивости на војном плану и гарантовању територијалног интегритета сваке државе у региону.

Важне претпоставке безбедносне консолидације јесу заједничко управљање кризним ситуацијама и изградња регионалних механизма превенције ризика и претњи. Кључна гаранција регионалне стабилности је пуна интеграција у европске структуре и унапређење евроатлантске сарадње. Србија има у свом систему одбране амбицију и потенцијал да буде гарант и централни носилац стабилности и безбедности региона.

Билатерална војна сарадња са суседима

Стратешко опредељење Србије је јачање добросуседских односа. Аспирације према ЕУ и НАТО-у свих држава у нашем непосредном окружењу представљају заједнички именоватељ и доприносе узајамној блискости. Те тежње помажу јачању регионалне сарадње и основа су међусобне подршке у процесу унапређења евроатлантске сарадње.

Стабилно политичко и економско суседство повећава шансе за просперитет сваке појединачне државе. При томе, безбедносна рав-

потежа је елементарни предуслов за напредак целокупног региона. Повећана међузависност држава на глобалном плану још се очитије рефлектује у непосредном окружењу. Отуда је сарадња са суседима препозната као непосредан интерес наше земље. Регионална повезаност представља инструмент за артикулисање заједничких потреба у области инфраструктуре, заштити ресурса и економским пројектима, па је логична и сарадња у остваривању и очувању заједничке безбедности.

Успостављање перманентног политичког дијалога са суседима представља метод побољшања билатералних односа. Конструктиван допринос у сарадњи Србије са суседима могу дати Министарство одбране и Војска, посебно на јачању регионалне безбедности.

Билатерална војна сарадња представља веома важан елемент укупне међународне сарадње у области одбране. Кроз њу се стварају неопходни услови за реализацију спољнополитичких приоритета Србије, међу којима приоритетну улогу има укључење у европске интеграције и унапређење евроатлантске сарадње. Развијена и успешна билатерална војна сарадња доприноси јачању поверења и приближавању Србије и регионалним интеграцијама. Тиме се изграђује повољнији безбедносни амбијент за нашу државу и смањују ризици и претње њеној безбедности. У складу с тим, неопходно је пре анализе учешћа Србије у регионалним безбедносним иницијативама сагледати билатералну војну сарадњу са земљама у суседству.

Као суседна земља, **Република Албанија** (у даљем тексту: Албанија) спада у земље од високог приоритета за Србију, док је одбрамбена сарадња са Албанијом директно детерминисана степеном развоја и напретка у политичким односима.

У протеклом периоду, између Србије и Албаније није дошло до значајнијег унапређења сарадње у области одбране. Приоритет сарадње са Албанијом заснован је на одбрамбеној политици Србије, која налаже развијање добросуседских односа, а њен значај се огледа у јачању регионалне сарадње и решавању статуса Косова и Метохије.

Форма кроз коју треба остваривати сарадњу са Албанијом је доминантно мултилатерална, кроз регионалне иницијативе. У свим контактима на мултилатералном нивоу Албанија исказује подршку пуној интеграцији Србије у Америчко-јадранску повељу и Сарадњу министара ЈИЕ. Иако се очекује размена војних изасланика, процена је да ће билатерална сарадња бити на базичном нивоу још неко време.

Са албанске стране најављена је заинтересованост за сарадњу у уништавању опасних хемијских материја и вишка наоружања (понуда за сарадњу фабрике експлозива у Елбасану, која припада МО Албаније, са нашим фирмама одбрамбене индустрије). Међутим, операционализацију даље сарадње вероватно су спречиле политичке елите. Поред тога, наша држава доставила је Албанији нацрт споразума о

сарадњи у области одбране, али на овај предлог још увек нема одговора. Србија се залаже да се будућа војна сарадња са Албанијом развија у областима размене искустава из области одбрамбене реформе и приступања регионалним интеграцијама и иницијативама.

Након раздруживања између Србије и **Републике Црне Горе** (у даљем тексту: Црна Гора) остало је много отворених питања, која је неопходно решити у наредном периоду.

Први корак био је потписивање општег споразума у области одбране који је потписан 20. новембра 2007. године, при званичној посети министра одбране Црној Гори. Потписивање споразума о сарадњи у области одбране омогућиће не само наставак раније започете војно-економске сарадње између две државе, него и њено унапређење. Такође, након потписивања уследиће формирање експертских тимова у чијој надлежности би било решавање многобројних отворених и нерешених питања након раздруживања Србије и Црне Горе.

Имајући у виду да се након свих дешавања налазимо у периоду када је од посебне важности транспарентност узајамне билатералне сарадње, развој билатералне војне сарадње Србије и **Републике Босне и Херцеговине** (у даљем тексту: БиХ) има велику улогу и значај за процес стабилизације политичко-безбедносне ситуације на Балкану, а и у односима између Србије и БиХ. У том контексту евидентна је потреба продубљивања и стварања нових модалитета међусобне сарадње и разумевања две државе – од којих је један билатерална војна сарадња.

Босна и Херцеговина је под санкцијама Европске уније од 7. јула 1999. године. Оне се односе на ембарго на наоружање и њему сродне материјале, изузев испоруке опреме за разминирање и лаког наоружања полицијским снагама.

Споразум о сарадњи у области одбране између Савета министара СЦГ и Савета министара БиХ потписан је током Пете седнице међудржавног савета СЦГ и БиХ за сарадњу, 24. фебруара 2005. године у Сарајеву. Споразум је ратификован у Скупштини СЦГ и Парламенту БиХ („Службени лист – Међународни уговори“, број 14/05).

Предлог Протокола између Министарства одбране Србије и Министарства одбране БиХ о војно-економској и научнотехничкој сарадњи прошао је процедуру за усаглашавање према домаћем законодавству. Међутим, вероватно ће бити потребно покретање поновне процедуре, јер одбрамбена индустрија БиХ није у надлежности Министарства одбране БиХ.

Сарадња у области одбране у претходном периоду била је развијена само са Министарством одбране и Војском Републике Српске. Након оснивања Министарства одбране БиХ (март 2004. године) и укидања ентитетских министарстава одбране и генералштабова (01.

јануар 2006. године) чине се кораци за унапређење сарадње са Министарством одбране БиХ.

Војнообразовна сарадња претходних година била је развијена само са Р. Српском. За школовање и усавршавање већег броја припадника МО и ОС БиХ потребно је закључење посебног уговора.

Може се извести закључак да је од обостраног интереса да се сарадња у наредном периоду унапреди и одвија у правцима размене искустава у изради стратешких докумената и нормативно-правних аката, али и о другим питањима у вези са учешћем у мировним операцијама, сарадње на изради програма обучавања оружаних снага за различите мисије у будућности и размене искустава по питању решавања вишка професионалног војног кадра, те свеобухватне реформе система одбране.

Министарство одбране Србије заинтересовано је за одржавање периодичних консултација и сусрета високих војних званичника и у оквиру мултилатералних сусрета, као потврде заинтересованости две земље за даљим развијањем дијалога у домену одбране и опредељености за суштински и свестрани развој односа у области одбране.

Србија је веома заинтересована за сарадњу са земљама потписницима Америчко-јадранске повеље, у складу са опредељењем за прикључење евроатлантским интеграцијама. Међутим, с обзиром на то да су Хрватска, Македонија и Албанија од 2002. године чланице ове повеље, као и чињеницу да су далеко одмакле у регионалном повезивању на путу ка пуноправном чланству у НАТО, став Министарства одбране Србије јесте да би нова форма регионалне иницијативе, под вођством САД, допринела убрзању процеса евроатлантских интеграција Србије, Црне Горе и БиХ. Наравно, нови облик повезивања новопримљених земаља у ПЗМ, уз неопходну подршку САД, Србија види и као прилику да постане водећа земља таквог регионалног повезивања.

Политички односи Србије и **Републике Хрватске** (у даљем тексту: Хрватска) имају узлазни тренд, чему су знатно допринеле узајамне посете на високом нивоу током последњих година, а ускоро се очекује и успостављање билатералне парламентарне сарадње.

Као суседна земља и потписница Дејтонског споразума, Хрватска је у групи земаља високог приоритета за Србију, тј. земља са којом намерава значајно да унапреди сарадњу, како у контексту унапређења евроатлантске сарадње и придруживања ЕУ, тако и билатерално. Заједничко опредељење према Европи и будућности у њој ствара атмосферу међусобног државног разумевања и уважавања, што може да олакша и поспешује решавање постојећих отворених питања у међусобним односима.

Када је реч о билатералној сарадњи, са Хрватском нема нерешених питања, изузев питања расподеле покретне и непокретне имовине.² Досадашња сарадња са Хрватском у оквиру Програма сарадње Србија – НАТО (*Tailored Cooperation Program – TCP*) подразумевала је и учешће припадника Војске Србије, у својству посматрача, на вежбама које су се организовале у оквиру Програма ПЗМ у Хрватској.

Нацрт споразума о сарадњи у области одбране је у фази усаглашавања. По потписивању тог основног споразума, ствара се могућност за размену и усаглашавање Протокола о војноекономској и научноистраживачкој сарадњи између Србије и Хрватске.

У оквиру унапређења свеукупне регионалне сарадње у наредном периоду може се очекивати интензивирање билатералне војне сарадње. Сусрети на највишим нивоима представљаће прилику за размену мишљења о безбедносној ситуацији у региону, процесу реформи оружаних снага и дефинисање тежишта међуармијске сарадње. Имајући у виду пријем Србије у Програм ПЗМ и интерес за интензивније учешће у међународним мировним операцијама, искуства Хрватске на том плану биће значајна за Србију.

Током сусрета војномедицинских радних група МО Србије и Хрватске дефинисано је пет области сарадње: усавршавање санитетског кадра, научноистраживачки рад, стручни скупови, публикавање у стручним медицинским часописима и пренос искустава из учешћа у мировним мисијама.

Србија цени уступање спискова лица оптужених за ратне злочине у Хрватској, јер се на тај начин успоставља поверење у међудржавним односима. То је гест који омогућава даљи неопходан развој сарадње у области правосуђа, која би могла довести до ревизије оптужница, али је неопходно достављање ажурираних спискова.

Билатерални односи са **Републиком Мађарском** (у даљем тексту: Мађарска) од приоритетног су значаја за Србију. У односима са Мађарском наш приоритет је подршка Мађарске у процесу приближавања Србије европским интеграцијама и унапређењу евроатлантске сарадње.³

Односе са Мађарском повремено оптерећују инциденти у Војводини на националној основи, који нису политички мотивисани. Уставна повеља о људским и мањинским правима, Закон о заштити права и слобода националних мањина, као и Изборни закон Србије (смањење цензуса за мањине) представљају добар правни оквир којим се гарантује пуна заштита и поштовање права мањина, укључујући и мађарске, као и јачање њиховог националног, културног и верског идентитета.

² На основу члана 2. Закона о потврђивању Споразума о питањима сукцесије, „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 6/2002, и члана 4. из Прилога А Споразума о питањима сукцесије, Хрватска је покренула потраживање (око 15 милијарди долара) код Државне комисије СРЈ за сукцесију.

³ Мађарска је чланица НАТО од 1999, а ЕУ од 2004. године.

Запажена је улога Мађарске у изради *Non Paper*-а о Косову и Метохији којим се желело допринети изналажењу решења, а који је сачињен у сарадњи са Аустријом, Словенијом, Пољском, Чешком и Словачком. Такође, поздравља се спремност Мађарске да финансијски помогне реконструкцију српских културно-историјских споменика на КиМ.

На снази је Споразум о мерама за јачање поверења и безбедности и о развоју војних односа између Савета министара СЦГ и Владе Р. Мађарске, који је потписан 24. марта 2005. године.⁴

Србија је кроз билатералну војну сарадњу заинтересована за реализацију заједничких вежби са ОС Мађарске, које су од изузетног значаја за наше ОС, јер је свака заједничка вежба прилика за развијање интероперабилности са НАТО снагама. Са Мађарском сарађујемо и по питању школовања представника МО и Војске Србије у центру за учење страних језика при Универзитету „Миклош Зрињски“ у Будимпешти.

Без обзира на то што Мађарска нема велики утицај у међународним односима, добросуседски односи су један од приоритета Србије. Препорука је да са Мађарском приоритет у сарадњи треба да буду заједничке војне вежбе због безбедносне регионалне сарадње и развијања интероперабилности са снагама НАТО. Поред тога, спремност Мађарске да финансијски помогне реконструкцију српских културно-историјских споменика на КиМ треба да буде једна од значајнијих препорука за даљи развој сарадње.

Румунија је у врху приоритета билатералне сарадње, јер је једна од земаља са којом остварујемо највећи број активности у домену војне сарадње у региону.⁵

За Србију је од значаја подршка Румуније, као и других земаља у региону, у вези са решавањем будућег статуса КиМ. Румунија се залаже за компромисно решење за КиМ, које подразумева поштовање европских стандарда, непромењивост граница и поштовање права мањина. Веома су значајни јавно изнети ставови највиших представника Румуније који се односе на КиМ. Румунски став за КиМ подразумева широку аутономију у оквиру Србије.⁶

⁴ Скупштина СЦГ донела је Закон о ратификацији 22. октобра 2005. године. Наведени Споразум у складу са својим чланом V, став 3, ступио је на снагу 16. јануара 2006. године. Он допуњује Бечки документ из 1999. године.

⁵ Од 1. јануара 2007. године Румунија је пуноправни члан ЕУ. У априлу 2004. године постала је пуноправни члан НАТО, док је Програму Партнерство за мир, као прва бивша комунистичка земља, приступила 1994. године. ОС Румуније учествују у међународним мисијама у БиХ, на КиМ, Ираку и Авганистану. Румунија настоји да ре-афирмише своју улогу у региону, јача односе са суседима и води политику активне бриге о својој мањини у суседним земљама.

⁶ КиМ би по Румунском предлогу требало да има своју сопствену валуту, снаге за чување реда, а спољна политика и оружане снаге биле би у надлежности Београда. Предлаже се присуство међународне заједнице, кроз именовање европског комесара који би представљао КиМ у међународним институцијама.

Велики број активности са Румунијом реализује се ради размене искустава о реформи система одбране и учешћу Румуније у ПЗМ, НАТО и у мировним операцијама. Румунија је пружала континуирану подршку пријему Србије у ПЗМ, јер сматра да је Србији место у европској породици и иницира успостављање још тешње сарадње на унапређењу евроатлантске сарадње.

Војска Србије је заинтересована да са ОС Румуније изводи вежбе, како би сагледала ниво интероперабилности и показала своје способности за учешће, како на вежбама, тако и у мировним операцијама.

Румунски представници учествују у тиму за израду Главне студије развоја и увођења система планирања, програмирања, буџетирања и извршења буџета.

У оквиру билатералне војне сарадње Србија је заинтересована и за школовање наших представника у Регионалном центру ПЗМ и НАТО при Универзитету за националну одбрану Румуније.

Између Румуније и Србије потписано је неколико међународних и административних уговора, споразума, протокола и програма. Србија је заинтересована за закључење Споразума о сарадњи и помоћи у случају ванредних ситуација, као што су поплаве, које су честе у обе земље. Осим тога, покренута је процедура за потписивање Протокола о сарадњи из области војне географије.

Србија очекује даљу помоћ Румуније у усвајању норми које воде Србију ка европским интеграцијама и унапређењу евроатлантске сарадње. Румунија је била једна од земаља која је пружала најјачу подршку и била један од најгласнијих заговорника да Србија приступи програму ПЗМ на Самиту НАТО у Риги. Уласком Србије у ПЗМ Румунија очекује побољшање безбедносне ситуације у региону.

Општи билатерални односи са **Републиком Бугарском** (у даљем тексту: Бугарска) традиционално су пријатељски, засновани на културној и духовној блискости наших народа и подударности стратешких интереса две земље. Сарадња са Бугарском је значајна, посебно због реализације регионалне безбедности и борбе против организованог криминала, сарадње у оквиру регионалних иницијатива, процеса реформи и демократизације, затим изградње добросуседских односа, као и због залагања и подршке Бугарске у процесу приближавања Србије европским и регионалним интеграцијама и унапређењу евроатлантске сарадње, што се сматра важним за мир и стабилност региона.⁷ Иако Бугарска није земља са великим утицајем у решавању проблема КиМ, ОС Бугарске се налазе у саставу КФОР-а, те и ту чињеницу треба имати у виду. Важна је и сарадња у припреми и прилагођавању докумената и потребне законске регулативе стандардима Програма Партнерство за мир.

⁷ У априлу 2005. године Бугарска је потписала Споразум о приступању ЕУ, а пуноправна чланица ЕУ постала је 1. јануара 2007. године.

У протеклом периоду односи са Бугарском су унапређени, чему је допринео континуирани дијалог на високом политичком нивоу. Фактор суседства и упућеност две земље на свестрану сарадњу, као и заједнички интереси на ширем плану, представљају основу за њихов даљи развој. Бугарска се залаже за што брже укључивање Србије у међународне и регионалне институције, што сматра важним за мир и стабилност региона. За њу је решавање питања КиМ у интересу постизања трајне стабилности у региону.

Билатерални војни односи су добри и нема отворених питања. Заједничка је оцена да неколико последњих година представљају период најбољих односа између две земље. Научнотехничка и војно-економска сарадња реално има мало изгледа да поново оживи, јер су скоро сва предузећа војне индустрије Бугарске извршила конверзију. Између Бугарске и Србије потписано је неколико међународних и административних споразума и меморандума.

Тежња Србије је даље јачање билатералних војних односа ОС две земље кроз конкретне договоре у вези са реализацијом заједничких вежби⁸ и заједничких вежбовних активности ВиПВО,⁹ као и размену искустава у области ремонта авиона и хеликоптера. Осим тога, обе стране настоје да размењују искуства у области трансформације ОС, збрињавању вишка кадра, организацији и управљању метролошким службом, војном образовању, достигнућима у интеграцији војног образовања у систем образовања у друштву, учешћу у мировним мисијама и заједничком оспособљавању команди-штабова у Националном центру за симулације и моделовање „Чаралица“. Афирмација билатералне сарадње била би фактор унапређења стабилности у целом региону.

Република Македонија (у даљем тексту: Македонија) спада у земље високог приоритета за Србију, односно у групу земаља са којима Србија намерава да унапреди сарадњу, како у контексту добросуседских односа, тако и у контексту постизања адекватног нивоа безбедности у региону и придруживања ЕУ.

⁸ Трилатерална вежба „Дунавска стража 2007“ у којој су учествовале ОС Румуније, Бугарске и Војске Србије, реализована је у периоду од 25. до 29. јуна 2007. године у рејону реке Дунав између градова Лом, Дробета, Турну Северин и Кладово. То је била заједничка вежба националних тела три земље за управљање кризом. Тежиште вежбе било је на борби против тероризма, еколошких акцидентата и природних катастрофа.

⁹ ВиПВО Војске Србије заинтересовано је за коришћење полигона у оквиру Националног центра за ПВО „Шабла“, на Црном мору, ради извођења бојних гађања ракетних јединица ПВО и ловачке авијације. Овај полигон већ користе јединице ПВО ОС страних земаља. Осим тога, размена искустава са РВ БА веома је значајна у следећим областима: развоју колективне способности контроле и заштите ваздушног простора (АСОС), увезаности Оперативног центра са другим центрима у региону и размена података у реалном времену, способности транспорта и превозења и модернизацији командно-информационих и телекомуникационих система за аеродромске контролне центре у складу са стандардима НАТО.

Са Македонијом је постигнуто висок степен сагласности о актуелним питањима безбедности и сарадње у региону и на тим основама је могуће постојећу сарадњу конкретизовати и унапредити. Између Македоније и Србије потписано је неколико међународних и административних уговора.

Билатерална војна сарадња се до сада тежишно одвијала кроз сарадњу у домену војноекономске и медицинске сарадње, кроз размену искустава из различитих области одбране, као и размену искустава Македоније у Програму Партнерство за мир. Постоји обострана спремност за унапређење и интензивирање билатералне војне сарадње у домену пограничне сарадње, размене обавештајних података, искустава у реформи ОС, као и припреми за учешће у мировним мисијама, трилатералним активностима регионалне сарадње и др.

Тежиште билатералне војне сарадње са Македонијом у наредном периоду може се одредити у оквирима наставака дијалога о билатералној војној и војноекономској сарадњи, сарадње у области регионалне безбедности и решавања питања сукцесије, размене информација и искустава из области политике одбране и безбедности, искустава по приступању у Програм Партнерство за мир, смањења бројног стања и преквалификације, као и учешћа у регионалним безбедносним иницијативама, сарадње по питању обезбеђења граница,¹⁰ заједничких вежби и усклађивања активности у борби против тероризма, пролиферације малог и лаког наоружања, уништавања заосталих експлозивних средстава, спречавања организованог криминала, трговине људима и сарадње у случају природних катастрофа и других опасности.

Резултати регионалних безбедносних иницијатива у Југоисточној Европи

На заинтересованост држава за учешће у регионалним иницијативама утичу три групе односа: (1) односи између појединачних држава и спољних актера, (2) односи између самих спољних актера и (3) односи између држава у региону.

„Нарочито осетљиво (а понекад и спорно) питање за земље региона представља однос са сваким од спољних актера. На односе снажно утиче читав низ фактора, као што су историјско памћење, економске принуде, етнолингвистичке везе, идентификовање засновано на вери и недавна искуства и тежње.“¹¹ Све земље у региону заинте-

¹⁰ Обезбеђење државне границе Србије према Македонији прешло је у надлежност МУП-а крајем јануара 2007. године.

¹¹ В. Барановски и Д. Глински-Васиљев, *Дилеме о националној безбедности у Југоисточној Европи из угла Русије*, ед. I. Gyarmati, T. Winkler „Поглед унапред: безбедносни изазови на Балкану до 2010. године“, EastWest Institute, DCAF 2002, стр. 23.

ресоване су за укључење у евроатлантске интеграције. Такви спољно-политички циљеви регионалних држава дају додатну „тежину“ утицају ЕУ и НАТО. Сем тога, неинтегрисане државе у ЈИЕ налазе се „у окружењу“, што њихов стратешки, безбедносни и политички положај везује за поменуте актере.

Моћ коју САД, НАТО и ЕУ имају, њихови економски, политички и безбедносни интереси у региону, као и интереси самих регионалних држава, чине их најутицајнијим спољним актерима. Пријем Србије и других земаља западног Балкана у Програм ПзМ представља суочавање алијансе са реалном ситуацијом у региону, потребом да се она даље учврсти и регион интегрише.

Процес сарадње у Југоисточној Европи

Процес сарадње у Југоисточној Европи (South-East European Cooperation Process – SEECP) јесте неинституционализована регионална иницијатива земаља југоисточне Европе, формирана на иницијативу Бугарске 1996. године. Од самог почетка чланице организације су Албанија, БиХ, Бугарска, Грчка, Македонија, Румунија, Србија и Турска, док су Хрватска и Молдавија постале пуноправне чланице након тога. SEECP покушава да унапреди сарадњу у области безбедности, стабилности и добросуседских односа, мултилатералне економске сарадње, као и сарадње у области социјалних питања и сарадње, владавине права и борбе против организованог криминала, тероризма и нелегалне трговине дрогом, оружјем и људима.

Као најстарија и једина сасвим аутохтона регионална иницијатива на Балкану, SEECP је оптерећена низом недостатака, који нису омогућили да се начелне добре намере, изнесене на највишем политичком нивоу, преточе у конкретне мере, пројекте, програме и облике сарадње. Циљеви рада остали су, углавном, уопштени и апстрактни, док је недостајала политичка воља (а вероватно и одговарајући ресурси, посебно финансијски) да се спроведу чак и усвојене конкретније одлуке. Када се ради о учесницама, одређени билатерални проблеми између неких земаља показали су се као ограничавајући фактор који је оптерећивао рад састанака. Посебан проблем у једном периоду представљала је суспензија СРЈ из SEECP, чиме би читав процес био враћен на почетну тачку.

Међутим, посебно је забрињавајућа супротност између високог нивоа конференција, као и врло широког круга предвиђених тема за сарадњу, с једне стране, и врло слабих конкретних резултата у имплементацији циљева, с друге стране. Основни разлог томе јесте у чињеници да SEECP није одмакао далеко у правцу сопствене институционализације, вероватно због тога што је већина земаља учесница истовремено укључена у друге, паралелне и сличне регионалне или европске иницијативе, које имају сопствене програме и пројекте.

У наредном периоду СЕЕСР би требало да конкретније утврди, односно избори своје специфично место и улогу у мрежи регионалних иницијатива на Балкану, као и да утврди конкретне облике деловања ради конкретне примене прокламованих начела о сарадњи. Чини се да у том смислу постоји простор за комплементарност активности СЕЕСР, као форума „високе политичке видљивости“ и аутентичних корена, и SPSEE, односно RCC, као оперативнијег механизма који има разрађенију подршку међународних финансијских институција и других потенцијалних донатора.

СЕЕСР настоји да путем Већа за регионалну сарадњу обликује будући развој и сарадњу у нашем делу Европе. Србија може да буде задовољна тиме што сви најважнији учесници – земље чланице СЕЕСР-а, Европска комисија, SPSEE и међународни донатори имају усаглашене погледе на регионалну сарадњу и њену будућу улогу.

Србија, као чланица овог процеса, равноправно учествује у решавању регионалних проблема који утичу на ниво безбедности и, на тај начин, доприноси укупној безбедности региона. Активним деловањем у оквиру ове иницијативе Србија јасно показује да жели да унапреди регионалну сарадњу, а самим тим и да се укључи у шире безбедносне структуре међународне заједнице, посебно када се зна да је НАТО прихватио СЕЕСР као организацију са комплементарним циљевима у области очувања мира и стабилности у региону ЈИЕ.

Пакт за стабилност Југоисточне Европе

У мају 1999. године, ЕУ је иницирала нови свеобухватни приступ према Западном Балкану – Процес стабилизације и придруживања, а одмах након тога на састанку министара спољних послова земаља ЕУ и Групе 8 у Келну донета је одлука о оснивању Пакта за стабилност Југоисточне Европе (*Stability Pact for Southeastern Europe – SPSEE*), као инструмента шире међународне заједнице за смиривање ситуације у региону, изградње демократије и покретања економских и других реформи. Доминантни интерес ЕУ и шире међународне заједнице у том тренутку био је да се регион што пре смири и стабилизује.

SPSEE представља политичку декларацију о преузетим обавезама и оквирни споразум за међународну сарадњу који је усмерен на развој заједничке стратегије међу партнерима, а ради стабилности и развоја ЈИЕ. Основни циљ SPSEE је јачање земаља ЈИЕ у њиховим напорима за обезбеђење мира, демократије, поштовања људских права и економског просперитета са циљем да се постигне стабилност у целом региону.

Релативном стабилизацијом региона ЈИЕ пакт је изгубио на значају и преклапа се са осталим иницијативама за ЈИЕ, чиме и објективно губи на снази. Приоритет сарадње са SPSEE јесте у наставку рада Трећег радног стола, односно у области одбране и безбедности.

С обзиром на то да су у оквиру SPSEE отворена два регионална центра,¹² значај сарадње Србије са овом регионалном организацијом и даље је изузетан. Поред тога, несумњиво је да кроз активно чланство у SPSEE дајемо себи озбиљне препоруке за унапређење евроатлантске сарадње.

Основни правац промена је постепена еволуција садашњег SPSEE у нови ефикаснији и фокусиранији оквир за регионалну сарадњу, у којем би SEЕСР и даље имао значајну улогу. Подржан је предлог да се формира ново тело Регионални савет за сарадњу (Regional Cooperation Council – RCC) које би оперативно наставило активности пакта усмерене, пре свега, на процес интеграције у ЕУ и било тесно повезано са SEЕСР. Имајући у виду да је процес трансформације SPSEE у завршној фази, земље чланице су се изјасниле о иницијативама у којима желе и даље да учествују.¹³

Учешће Србије у раду пакта оцењено је позитивно и представља позитиван сигнал за ЕУ, која интензитет и обим регионалне сарадње посебно оцењује за сваку земљу која се налази у процесу приступања. У вези с тим, неопходно је да у наредном периоду Србија настави да учествује у раду пакта и утиче на процес његовог преобликовања на начин који одговара њеним интересима, јер је у ситуацији да после година условљавања буде носилац сарадње у региону уз остварену позицију субјекта који усмерава токове.

Регионални центар за помоћ у верификацији и имплементацији контроле наоружања (Regional Arms Control Verification and Implementation Assistance Center – RACVIAC) представља центар за помоћ у имплементацији и реализацији одредби Споразума о контроли наоружања у региону. Основан је крајем 2000. године иницијативом специјалног координатора SPSEE и посебним билатералним немачко-хрватским споразумом. Функционише под окриљем Трећег радног стола SPSEE. Налази се у селу Ракитје поред Загреба.

Основни циљ RACVIAC-а јесте јачање регионалне сарадње и помоћ у ефикаснијој примени Споразума у области контроле наоружања и других одбрамбено-безбедносних питања од интереса за земље учеснице у SPSEE, посебно чланова 2, 4 и 5 анекса 1-Б Дејтонско-париског споразума и Бечког документа–БД 99, као и развијање и јачање ОЕБС-ових мера за изградњу безбедности и поверења (*Confidential and Security Building Measures – CSBM*) у региону ЈИЕ.

Србија је узела активно учешће у раду RACVIAC-а од његовог формирања и учествује са својим представницима у реализацији организованих садржаја обуке, инструктажа, семинара, конференција и

¹² Центар за контролу малог и лаког наоружања у Београду (*SALW Clearinghouse, односно South Eastern Europe Small Arms Control – SEESAC*) и Регионални центар за помоћ у контроли наоружања (RACVIAC) у Загребу.

¹³ Наш став је да треба наставити учешће у раду RACVIAC-а, чијим смо резултатима до сада били задовољни. Такође, подржали смо наставак рада иницијативе DPPI.

других активности. У сталном саставу RACVIAC-а, као начелник Одсека за планирање и анализе, налази се и припадник ВС. Учесће Србије у раду Центра RACVIAC огледа се у: годишњој контрибуцији центру (12.000 евра), постављењу сталног представника у штабу центра, предавачима за курсеве у центру, представницима у оквиру све три радне групе Ђелије за конверзију одбране и учешће у раду MAG-а, који управља RACVIAC-ом на политичком нивоу.

Cost benefit анализа учешћа Србије у раду RACVIAC-а показује да су трошкови државе, преко годишње контрибуције и дневница, већи од доприноса RACVIAC, исказаног кроз покриће смештаја, исхране и путних троškova учесника из РС у активностима које организује ова регионална иницијатива и то за 3600 евра (табела 1).¹⁴

Табела 1

Приказ троškova учешћа Србије у раду RACVIAC-а

Број семинара	19
Радне групе	6 годишње
Бр. учесника	91
Контрибуција Србије	12 000 евра
Трошкови МО	6 000 евра
Трошкови RACVIAC	14 400 евра

Међутим, имајући у виду реалну потребу да се припадници Министарства одбране и Војске Србије, као и других Владињих институција, који такође учествују у активностима RACVIAC-а, едукују из области које су обухваћене радом центра, поставља се питање шта добијамо изласком из ове иницијативе. Треба имати у виду чињеницу да су овакви семинари неопходни, да у просеку сваки од њих похађају по четири особе из Србије, при чему је увек половина из МО или ВС, јер нема другог начина да се обезбеди њихова едукација. Организовање семинара, са еминентним страним предавачима, коштала би државу неупоредиво више. Са друге стране, регионална димензија у едукацији је неопходна, јер се све земље региона налазе у процесу транзиције, на путу интеграција и суочене су са идентичним проблемима и препрекама.

Европска унија посматра регион Балкана као безбедносни комплекс са посебним идентитетом и приступа решавању проблема третирајући их као „регионални пакет“. Сарадња у региону, кроз сталну комуникацију и размену искустава, како међу самим државама региона, тако и са НАТО, ЕУ, ОЕБС; DCAF, Међународном организацијом за миграције и другим међународним владиним и невладиним организацијама и институцијама, са којима је центар RACVIAC успо-

¹⁴ Анализа је израђена на основу података у Управи за међународну војну сарадњу Министарства одбране Србије.

ставио сарадњу, незаменљива је у процесу транзиције и приступања НАТО и ЕУ. Политичку корист, која би могла бити много мања изласком из регионалних форума не треба посебно коментарисати, када се има на уму захтев ЕУ да се сарадња у региону интензивно развија и унапређује.

Оно што треба узети у обзир јесте чињеница да би у наредном периоду Србија, и друге земље које су у истом положају, могла изгубити статус спонзорисане земље и убудуће сама сносити трошкове учешћа својих представника у активностима RACVIAC-а. У том случају резултати квантитативне анализе знатно би се померили у корист трошкова које сноси Србија. Када се томе дода очекивање за ангажовањем домаћих експерата у раду RACVIAC-а и покриће трошкова њиховог учешћа, не бисмо имали других бенефита осим промоције сопствених стручњака.

НАТО иницијатива за Југоисточну Европу

На самиту одржаном 1999. године у Вашингтону НАТО је покренуо иницијативу за промовисање и јачање сарадње, стабилности и безбедности на простору ЈИЕ. У оквиру ове иницијативе за ЈИЕ (*NA-TO's South East Europe Initiative – SEEI*) покренут је низ регионалних програма, иницијатива и пројеката који доприносе реформи сектора одбране и безбедности на том делу старог континента. Један од пројеката је и формирање Групе за безбедносну сарадњу ЈИЕ (*Southeast Europe Security Cooperation Steering Group – SEEGROUP*) и креирање Заједничког документа земаља ЈИЕ о процени регионалних безбедносних изазова и могућности (*South East Europe Common Assessment Paper on Regional Security Challenges and Opportunities – SEECAP*).

SEEI представља наставак сарадње НАТО са земљама региона који ова организација развија кроз Програм Партнерство за мир. Реч је о скупу програма и иницијатива усмерених на промоцију регионалне сарадње и дугорочне стабилности на Балкану. При том, регионална димензија подразумева да активности у оквиру ње спроводе искључиво саме земље региона, уз политичку и експертску подршку НАТО-а. Страни актери настојали су да њихова помоћ буде искоришћена за подизање капацитета регионалних земаља, како за сарадњу, тако и за конкретне акције које би произашле из те сарадње.

Измењен политички амбијент ЈИЕ омогућио је нове напоре за достизање и унапређење безбедности региона израдом нових пројеката произашлих из иницијативе са конкретнијим и ужим планом активности, а са истим дугорочним циљевима – мир, стабилност, безбедност и просперитет региона кроз сарадњу регионалних земаља.

Иницијатива за успостављање сарадње на нивоу министара одбране земаља ЈИЕ покренута је на састанку министара одбране у Тирани, у марту 1996. године, са намером да се учврсти сарадња земаља ЈИЕ, Италије и САД на плану одбране. Основни циљ сарадње министара одбране земаља ЈИЕ (*Southeastern Europe Defence Ministerial – SEDM*) јесте интензивирање разумевања и политичко-војне сарадње у региону ЈИЕ, а ради јачања стабилности и безбедности у ЈИЕ.

Својим радом SEDM је покренуо веома важна питања која су се артикулисала кроз формирање следећих иницијатива: (1) Мултинационалне мировне снаге за ЈИЕ (*Multinational Peace Force Southeastern Europe – MPFSEE*) и њихова оперативна компонента у виду бригаде за очување мира у ЈИЕ (*Southeastern Europe Peacekeeping Brigade – SEEBRIG*); (2) Пројекат употребе SEEBRIG-а у операцијама помоћи у катастрофама (*Employment of SEEBRIG in Disaster Relief Operations – SEDRO*) унутар којег егзистирају посебни потпројекти Информационе мреже у случајевима криза (*Crisis Information Network – CIN*) и Цивилно-војно планирање у случају криза (*CMEP*); (3) Пројекат симулационих вежби (*Southeastern Europe Simulation Network Exercise – SEESIM*); (4) Одбрамбено-војна подршка спречавању пролиферације оружја за масовно уништење, граничној сарадњи и борби против тероризма (*Defense/Military Support for WMD Counter Proliferation, Border Security and Counter Terrorism – CBSC*); (5) Сарадња у области одбрамбене индустрије, развоја и технологије (*Cooperation on Defense Industry, Research and Technology – SEEDIRET*); (6) Војно-образовна сарадња ЈИЕ (*Southeastern Europe Military Education Cooperation – SEEMEC*); (7) Пројекат телемедицине (*Satellite Interconnection among Military Hospitals – SIMIHO*).

Тежња Србије за пуноправним чланством у SEDM-у је вишезначајна, посебно имајући у виду актуелну политичку и војну ситуацију у региону западног Балкана и ЈИЕ. Пуноправно чланство у тој иницијативи Србија види кроз активно учешће у некој од иницијатива SEDM-а. Учешће у тим активностима допринеле би сарадњи и војној транспарентности, изградњи националних и регионалних одбрамбених капацитета, јачању интероперабилности и компатибилности са НАТО структуром, а све ради даљег унапређења евроатлантске сарадње.

За Србију су најзначајније мултинационалне мировне снаге ЈИЕ које су, као водећи симбол SEDM-овог доприноса регионалној безбедности, способне да формирају, до бригадног нивоа, мултинационалне снаге за спречавање регионалних конфликта и за учешће у операцијама подршке мира. С тим у вези, структура снага унутар MPFSEE, њихова команда и контрола, обука, информатичка и логи-

стичка структура на широком је плану компатибилна са постојећом НАТО структуром.

Србија је на састанку министара одбране земаља чланица SEDM-а, одржаном у Тирани, 27. септембра 2006. године, званично примљена у статус сталног посматрача на састанцима у оквиру иницијативе SEDM. Циљ нашег учешћа на састанку министара одбране земаља чланица SEDM јесте да се јасно истакне да желимо развијати и унапредити регионалну сарадњу у области одбране и безбедности, али је то и добра прилика да се покаже колико је наша земља сазрела да буде интегрисана у европске интеграције.

Учешће у SEEBRIG могло би да буде још један корак у јачању регионалне безбедности и стабилности ЈИЕ. За почетак наше партиципације, било би најбоље да Министарство одбране пошаље штабне официре у команду ове јединице.

Иницијатива за сарадњу у Југоисточној Европи

Иницијативу за сарадњу у Југоисточној Европи (*Southeast Europe Cooperation Initiative – SECI*) покренуле су Сједињене Америчке Државе, ради подршке имплементацији Дејтонског мировног споразума. SECI је дефинисана као форум, на којем се представници држава учесница састају ради дискусије о заједничким регионалним економским проблемима и питањима из области животне средине. Ради тога, SECI би, поред осталог, требало да омогући блиску сарадњу између земаља региона, подстиче планирање на нивоу целог региона, идентификује потребне акције и недостајуће везе и омогући бољу укљученост приватног сектора у економски развој, стварањем одговарајуће регионалне климе за развој и учешће приватног сектора.

Србија у оквиру SECI води Саветодавну групу јавних тужилаца ЈИЕ (*SEE Public Prosecutors Advisory Group – SEEPAG*). То је нова иницијатива SECI, која има за циљ да побољша сарадњу тужилаца у региону ЈИЕ, чиме ће допринети ефикаснијој борби против прекограничног криминала, односно унапређењу законитих процедуралних механизма за комуникацију тужилаца у региону, а у складу са овлашћењима из Споразума о размени података у борби против организованог криминала, који су потписале све земље чланице SECI, као и у складу са осталим међународним уговорима. У рад ове иницијативе укључени су представници тужилаштва свих 12 земаља чланица SECI, као и представници Euro Just-a, SPSEE – Иницијативе за борбу против организованог криминала, представници владе и министарства правде САД и Центра SECI у Букурешту, где се налази и седиште Секретаријата Иницијативе за борбу против организованог криминала (*Stability Pact Initiative against Organized Crime – SPOC*).

Иницијатива SECI је, без сумње, покренула неке значајне пројекте, као што су пројекти побољшања прекограничних прелаза, које финансира Светска банка, меморандум о олакшању друмског транспорта робе, акције борбе против корупције. Ови пројекти иницирани су уз покушај да се оствари „синергија“ између разних институција, али SECI је развила и неке друге корисне иницијативе, попут директног укључивања пословних људи у процес SECI (Пословни савет) или делатности „PRO“ комитета, ради поједностављења административних и трговинских процедура у региону, сарадње финансијских берзи и слично.

С друге стране, SECI иницијатива је показала и неке слабости које нису омогућиле да она оствари дубљи утицај на економску ситуацију у региону. Пре свега, број покренутих пројеката не може да задовољи огромне потребе региона за сарадњом и економском помоћи. Осим тога, SECI чак и не располаже посебним буџетом или фондовима за финансирање пројеката. Дакле, SECI је, пре свега, форум који је оријентисан тако да има комплементарну улогу у мрежи балканских иницијатива, да делује на елиминисању појединих „уских грла“ у пројектима сарадње. Посматрана изоловано, SECI за сада није остварила позицију са које би могла да делује на глобално стање у ЈИЕ. Због комплементарности и логичне усмерености SECI и SPSEE на исте циљеве поставља се питање постепеног „интегрисања“ две иницијативе. Учешћем у свим облицима рада иницијативе, Србија користи шансу да опет буде равноправни партнер у борби против изазова који угрожавају безбедност читавог региона, као што је прекогранични криминал, трговина људима, корупција и сл.

Процес стабилизације и придруживања ЕУ

Процес стабилизације и придруживања (*Stabilization and Association Process – SAP*) назив је целовитог стратешког приступа ЕУ земљама западног Балкана који је започет у мају 1999. године. Настао је на иницијативу ЕУ због неуспеха досадашњих програма и дилеме како „смирити и уредити Балкан“, посебно након интервенције НАТО на СРЈ, интереса ЕУ према простору Балкана,¹⁵ као и великог геополитичког изазова за Европу (проблеме су решавали УН или НАТО). Према је Процес стабилизације и придруживања програм ЕУ, а не регионална иницијатива, укључен је у анализу јер га одликује регионални приступ и укључује све државе региона.

Европска унија је кроз многе регионалне иницијативе преузела водећу улогу и прихватала обавезу да ЈИЕ приближи перспективи пуне интеграције у своје структуре, укључујући, на крају, и пуноправно

¹⁵ Од 1991. до 1999. године ЕУ је утрошила преко 7 милијарди евра за пружање помоћи, а не за инвестиције или улагања.

чланство. То, наравно, подразумева да земље које желе ово чланство морају испунити одређени минимум услова, пре свега у смислу демократских, економских и институционалних реформи.

У складу са оваквом оријентацијом, ЕУ је успоставила нову генерацију споразума о стабилизацији и асоцијацији, намењених земљама ЈИЕ које још немају никакав уговорни однос са ЕУ, са основним циљем да се унапреде економски, политички и други облици сарадње између ЕУ и ових земаља. Недојаци SAP огледају се у постконфликтном карактеру иницијативе са дугорочном усмереношћу и минималним брзо уочљивим резултатима међу становништвом. Осим тога, недефинисани су садржаји финансијске подршке у транзицији и модернизацији привреде. Успех иницијативе биће осигуран када се положај земаља чланица изједначи са положајем земаља централне и источне Европе.

Америчко-јадранска повеља

Идеја председника Хрватске, Албаније и Македоније, промовисана на Прашком самиту НАТО-а 2002. године о покретању новог механизма сарадње у остварењу заједничког циља – наставка трилатералне одбрамбене сарадње и уласка у НАТО резултирала је потписивањем документа под званичним називом Америчко-јадранска повеља о партнерству (*USA – Adriatic Charter – AC*).

Значај ове повеље за Србију јесте што она представља регионалну иницијативу, чији је основни циљ постојања заједничко деловање у правцу што успешнијег приступања земаља западног Балкана евроатлантским интеграцијама.

Билатералним сусретима афирмисани су ставови и интереси Србије по питању регионалне безбедности и сарадње, изражена је спремност за унапређење односа са суседима и кључним међународним чиниоцима, као и оперативна спремност за унапређење евроатлантске сарадње. Учешће наших високих званичника представља израз подршке развоју регионалне сарадње у области одбране и безбедности, као и мерама јачања мира, стабилности и поверења међу земљама западног Балкана.

С обзиром на то да су Хрватска, Македонија и Албанија од 2002. године чланице Повеље (тзв. А3), као и чињеницу да су напредовале у регионалном повезивању на путу ка пуноправном чланству у НАТО, нова форма регионалне иницијативе (у којој би биле три новопримљене земље ПЗМ), под вођством САД, допринела би убрзању процеса европских интеграција Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине.

Наравно, нови облик повезивања новопримљених земаља у ПЗМ мора се сагледати са аспекта бенефита који произилазе из оваквог

чланства, али и као прилику да Србија постане водећа земља таквог регионалног повезивања.

Приступањем Програму ПЗМ, интерес Србије за приступ АС није више од суштинског значаја из више разлога. Пре свега, та иницијатива настала је како би њене потписнице што брже и лакше приступиле НАТО-у, па су тако Албанија, Македонија и Хрватска далеко одмакле у регионалном повезивању на путу ка пуноправном чланству у НАТО. Поставља се питање да ли учешћем у овој иницијативи у тренутку када је извесно да ће земље учеснице бити ускоро позване у пуноправно чланство НАТО, Србија на најбољи начин може да оствари своје прокламоване циљеве.

Јадранско-јонска иницијатива

Јадранско-јонска иницијатива (*Adriatic Ionian Initiative – АИИ*) основана је на иницијативу Италије 1998. године ради бржег развоја и сарадње земаља у области Јадранског и Јонског мора. Оснивачки акт иницијативе представља „Декларација из Анконе“,¹⁶ где се наглашава да је један од циљева АИИ „јачање медитеранске димензије ЕУ“. Иницијатива функционише у оквиру ширег оквира SPSEE, ради подршке демократској стабилизацији на Балкану.¹⁷ Приоритетне области сарадње су привреда, транспорт, туризам, техничка сарадња, одрживи развој и заштита околине, сарадња у областима културе, науке и образовања, као и сарадња у борби против нелегалних активности. Циљеви дефинисани у оснивачком документу јесу постизање мира, безбедности и добросуседских односа у Јадранско-јонском басену, јачање регионалне сарадње и политичко-економске стабилности.

Систем одбране је путем пројекта „*ADRION*“ активно учествовао и сарађивао са ратним морнарицама земаља учесница. Променом државно-правног статуса државне заједнице, Србија је престала са учешћем у наведеном пројекту, а сама иницијатива изгубила је значај за систем одбране. Међутим, интерес Србије је да и даље активно учествује у АИИ због низа других пројеката и програма сарадње у областима значајним за нашу земљу.

Остале иницијативе и организације у Југоисточној Европи

Средњоевропска иницијатива (*Central European Initiative – CEI*) најстарија је регионална иницијатива на просторима средње и југоисточне Европе. Настала је из сарадње коју су 1989. године покренуле Италија, Аустрија, СФР Југославија и Мађарска, с циљем да се интен-

¹⁶ Декларација из Анконе може се наћи на сајту италијанског МСП-а на адреси http://www.esteri.it/eng/archives/arch_press/miscpapers/do2205500e.htm.

¹⁷ L. Dini, „*Adriatic cooperation and stability in the Balkans*“, *La Stampa*, 25.05.2000; U. Ranieri, „*A Conference promoted by Italy*“, *L'Unita*, 19. 05. 2000.

зивијом политичком и економском сарадњом с развијеним партнерима из суседства убрза југословенско и мађарско приближавање европским интеграцијама. Акциони план СЕИ покрива 14 области и има преко 80 програма и пројеката који су несистематизовани и некохерентни.

Интерес Србије за пуноправно чланство у СЕИ проистекао је из чињенице да она окумља већи број земаља које су њени значајни политички и економски партнери. У низу регионалних иницијатива и мултилатералних форума, у које су укључене земље ЈИЕ, СЕИ представља релативно успешнији пример. Један од разлога релативне ефикасности СЕИ јесте у чињеници да њене активности на одговарајући начин материјално подржавају богатије чланице, што омогућава одговарајућу координацију и подршку (финансијску, техничку) коју пружа ЕУ.

Упркос високим амбицијама, СЕИ није имала суштинска достигнућа на политичком плану. Остварене су одређене корисне акције (заштита мањина, унапређење демократског процеса и слично), али делатност СЕИ на овом нивоу више личи на „симулацију“ улоге других организација (Савет Европе, ОЕБС, политичка сарадња ЕУ) него на аутентичне пројекте који имају аутономне резултате. Одређени програми и пројекти СЕИ немају шири регионални значај већ служе само за „умножавање“ броја пројеката. Са друге стране, СЕИ није у довољној мери профилисала неке централне, суштински носеће програме, око којих би могле да се артикулишу активности читаве иницијативе (попут трговинске либерализације и слично).

Без обзира на релативну ограниченост домета политичке сарадње у оквиру СЕИ, треба истаћи да учешће или одсуство неке земље из регионалне иницијативе има одређене последице по политичке интересе земаља. То није сасвим безначајно, посебно када се ради о мањим земљама или о њиховим битним интересима. Имајући у виду да се одлуке (па и декларације) усвајају консензусом, јасно је да она земља која учествује у процесу може осигурати повољнији положај него земље које су изузете из форума, како је то, на пример, био случај са Србијом, која није била учесница СЕИ од 1992. године до пред крај 2000. године.

Организација за црноморску економску сарадњу (*Black Sea Economic Cooperation – BSEC*) основана је 1992. године са основним циљем да приближи земље Црноморског региона стандардима ЕУ и да их укључи у шире европске економске токове. Конкретна достигнућа остварена су кроз заједничке програме и пројекте у областима телекомуникације, саобраћаја, енергије, животне средине, здравства, трговине, страних инвестиција и међународних односа.

Међу недостатке исказане у досадашњој сарадњи земаља BSEC истичу се: непостојање јасне дугорочне стратегије и приоритета; недовољна политичка подршка предложеним пројектима; недовољна

ефикасност или велика спорост у имплементацији идеја и предлога; недовољна финансијска средства за сарадњу, што је повезано са slabим нивоом развијености и економским тешкоћама већине земаља чланица; утицај политичке нестабилности у појединим чланицама на читав процес; исувише велике културно-социјалне и политичке разлике међу чланицама (некохерентност чланства); недовољан ниво економске размене и веза између учесника; превелика оријентисаност на неполитичке циљеве и избегавање решавања кључних политичких и безбедносних питања; недовољна подела надлежности између појединих тела BSEC и дуплирање активности; нерешени билатерални политичко-безбедносни проблеми између неких чланица, који утичу на општу атмосферу у BSEC; дуплирање активности и/или чланства са неким сличним субрегионалним организацијама и др.

Србија има јасан, како политички, тако и економски интерес за сарадњу у оквиру ове организације, што је формулисано још у време СФРЈ, која је активно учествовала у припремама за оснивање BSEC. За Србију је посебно значајна чињеница да су чланице блиске суседне земље, односно земље на које нас упућују значајне економске и друге везе.¹⁸

Форум за помоћ земљама ЈИЕ (*South East Europe Clearinghouse – SEEC*) јесте регионална безбедносна иницијатива која је покренута на иницијативу Команде ОС САД за Европу (*US EUCOM JFC*) у Љубљани, почетком децембра 2004. године. Циљ иницијативе SEEC је координација и синхронизација напора међународних партнера у помоћи земљама кандидатима за НАТО (Албанија, Хрватска, Македонија) и земљама доскорашњим кандидатима за Програм ПЗМ (Србија, БиХ, Црна Гора) ради унапређења евроатлантске сарадње. Осим тога, форум је место за размену безбедносних и других информација и предлагање решења за оптимално коришћење расположивих одбрамбених, безбедносних, финансијских и других ресурса. Управо због тога, конференцијама ове регионалне иницијативе присуствује низ земаља, али и међународних организација, као што су NATO, OSCE, RACVIAC, SEESAC, NAMSA, Marshall Centre, DCAF и сл.

У оквиру иницијативе SEEC Србија је формирала листу са приоритетним областима потреба. Као што је и реформа одбране континуални процес, тако се и наше потребе ажурирају и допуњавају кроз иницијативу SEEC. Опште приоритете представљају учење енглеског језика, усвајање стандарда и процедура НАТО и информационе технологије и комуникације. Поред тога, у области војне медицине, регионалног центра за контролу летења, регионалног центра за обуку кадра АБХО и формирања симулационог центра може се пружити одговарајући допринос партнерству.

¹⁸ Д. Лопандић, *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња у Југоисточној Европи*, ИМПШ/ЕПЦУС, Београд, 2001, стр. 75.

Ради конкретизације добијених понуда у Београду су формиране и три експертске подгрупе у оквиру радне групе за Србију: за пројекат учења енглеског језика,¹⁹ за буџетирање и финансирање одбране и за адаптацију правне регулативе.

У Београду је од 07. до 09. јуна 2006. године одржана 4. конференција регионалне иницијативе SEEC, организована у сарадњи са Министарством одбране Велике Британије. Конференција је утицала на даљи развој иницијативе, представљање нових потреба и упућивање значајних понуда помоћи. Укупан износ донација намењених МО Србије је 4,5 милиона евра, а, највећа земља донатор је Данска, са укупним износом помоћи од 2.100.000 евра, у оквиру које се финансирају пројекат учења енглеског језика, преквалификација вишка војног кадра, опрема и обука тима за уништавање неексплодираних убојних средстава и набавка опреме за симултано превођење. Осим тога, понуђен је и већи број семинара, курсева и усавршавања, који би се реализовали преко билатералне сарадње са земљама донаторима.

Даље функционисање SEEC треба све више усмеравати на помоћ између земаља које се налазе у процесу стабилизације, у смислу конкретних понуда за коришћење постојећих капацитета сваке од њих (кадар, објекти, опрема и томе слично). Такође, све већи број потреба и понуда за помоћ реализује се кроз планове билатералне војне сарадње. Даљи напори Србије у оквиру SEEC биће блиско повезани са процесом реформе који спроводимо уз помоћ НАТО, кроз радне столове Групе за реформу одбране (*Defence Reform Group – DRG*).

Упоредна анализа регионалних иницијатива Југоисточне Европе

Све државе региона југоисточне Европе су, без изузетка, учеснице регионалних иницијатива ЈИЕ и то свака од њих у више од једне иницијативе. Имајући у виду да услове за учешће у иницијативама није тешко испунити, државе учествују у што више регионалних иницијатива. Данас неке од њих (нпр. SECI, SEECР и SPSEE) имају најмање 9 заједничких учесница. Низ држава изван региона ЈИЕ, међународних организација и међународних финансијских институција учествује у различитим улогама (као партнери, сарадници...) у раду иницијатива.²⁰ Такође, постоји тенденција повезивања регионалних иниција-

¹⁹ Највеће досадашње успехе у реализацији добијених понуда представљају развој програма за учење енглеског језика PELT који финансирају Велика Британија, Холандија, Данска и Норвешка (у износу од 128.000 евра у првој години реализације пројекта и укупно прорачунатим буџетом од 550.000 евра), као и програм курсирања експерата за финансирање одбране који обезбеђује СР Немачка.

²⁰ Нпр. *партнери* SPSEE су државе Канада, Јапан, Норвешка, Русија, Швајцарска, Турска, САД; *међународне организације* UN, OSCE, Council of Europe, UNHCR, NATO, OECD; *међународне финансијске институције* World Bank, International Monetary Fund (IMF), European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), European Investment Bank (EIB), Council of Europe Development Bank (CEB). Видети, <http://www.stabilitypact.org/partners/>

тива уписостављањем партнерских односа (partneri SPSEE su regionalne inicijative BSEC, CEI, SECI i SEECР).

У складу са прокламованим циљевима, све иницијативе у ЈИЕ су једнозначно усмерене ка миру, стабилности, безбедности и економском развоју региона. За већину је заједничко и потенцирање нужности сарадње земаља региона, уз подршку ванрегионалних субјеката (ЕУ, САД, НАТО), кроз коју прокламовани циљеви једино могу бити остварени.

Савремени развој иницијатива у региону креће ка формама сарадње у ужим областима деловања и усмереношћу на конкретније и непосредније циљеве. Иницијативе и програми развијају се са наглашеном регионалном димензијом, а усмерени су, пре свега, на развој регионалне сарадње и оспособљавање самих земаља региона за самосталне форме сарадње и акције. Дугорочно пројектовани циљеви условили су широк опсег области у којима такве иницијативе делују. Због тога, самостални наступ земаља региона у подручјима ужих области делатности, са краткорочно постављеним циљевима сарадње јесте приоритет и највероватнији облик у којем ће се будућа сарадња у региону развијати.²¹

Да би се стекао увид у надлежности регионалних иницијатива неопходан је преглед њихових поља деловања. Под пољем деловања подразумева се област сарадње предвиђене основним документом, на основу којег се реализују конкретни пројекти и програми. Само на први поглед регионалне иницијативе у ЈИЕ имају разноврсна поља деловања, јер се упоредном анализом веома брзо закључује да је разноврсност, у ствари, много мања, те да постоје значајна преклапања која могу имати негативне последице по ефикасност конкретних активности.

Према захвату поља деловања регионалне иницијативе у ЈИЕ можемо поделити на: (1) опште (оне које имају широко дефинисане области деловања), (2) посебне (уско одређене области деловања) и (3) појединачне (само једно поље деловања).²² Опште регионалне иницијативе су SPSEE, CEI, BSEC, SECI, АП и SEECР, јер предвиђају регионалну сарадњу у великом броју широко дефинисаних области (трговина, телекомуникације, безбедност...). Посебне регионалне иницијативе су АС, SEEI и SAP које делују у мањем броју уже одређених области сарадње, док су појединачне иницијативе SEDM, SEEC и SEESAC, чије су активности усмерене на једно конкретно поље деловања.

Осим према захвату, регионалне иницијативе могу се разликовати и према степенима операционализације поља деловања. Опште ре-

²¹ Очигледни примери су иницијативе и програми развијени након 2000. године – SEEC, SEESAC, RACVIAC, SEEGROUP и SEECAP.

²² Ј. Радоман, Ј. Петровић, М. Филимоновић, *Регионалне иницијативе у Југоисточној Европи*, радионица Безбедносна сарадња у Југоисточној Европи, DCAF, Скопље, 2006, стр. 10.

гионалне иницијативе имају најкомплекснију организациону структуру. Преклапања међу регионалним иницијативама очигледна су у оквиру безбедносне сарадње. Поред тога, регионалне иницијативе најчешће се подударају када је реч о сарадњи против организованог криминала и граничној сарадњи (75% регионалних иницијатива предвиђа сарадњу у тим областима). Осим тога, значајно место у активно-стима заузимају сарадња у области енергије (50%), заштите животне околине (41,67%) и борбе против тероризма (41,67%).

Неке од анализираних регионалних иницијатива преклапају се у већем броју поља деловања. Највиши степен подударности имају две иницијативе – SPSEE и SAP (61,54%). SPSEE се подудара у половини својих поља деловања и са CEI (50%). Такође, велика је сличност између SAP и CEI (66,67%). Заинтересованост регионалних иницијатива за поједине безбедносне области сарадње говори о њиховој процени актуелних проблема у региону.

По питању финансирања постоје три модела функционисања регионалних иницијатива. Први је потпуно донирање од стране појединачних или међународних актера, док је посао држава да на време презентују предлоге пројеката (нпр. SPSEE, SEEC). Други модел је кофинансирање пројеката од стране држава учесница и спољних актера (нпр. SEEI, AC). Трећи модел финансирања примењује CEI, која у Европској банци за обнову и развој има свој фонд из којег финансира своје активности. Фонд се формира од донација свих држава учесница CEI. Осим CEI ниједна регионална иницијатива нема сопствени извор финансирања. Генерално, намера је да земље региона преузму одговорност у формулисању приоритета и управљању постојећим пројектима. Међутим, истовремено се упозорава на могуће прерано повлачење страних донатора, па се траже одговарајући облици и рокови за постепено смањење страног (ванрегионалног) присуства, првенствено у финансијском, али и сваком другом погледу.²³

Табела 2

Ранг представника у највишим телима регионалних иницијатива²⁴

Шеф државе или Владе	Ресорни министар	Високи службеник владе
SEECР	АП	SEEI
CEI	BSEC	SECI
	AC	SP
	SEDM	SEESAC
		SEEC

Функционисање регионалних иницијатива увек је у складу са политичким смерницама које одређује њихово највише тело. Ранг пред-

²³ Говор специјалног координатора SPSEE Ерхарда Бусека, Београд, 30. мај 2006. <http://www.stabilitypact.org/pages/speeches/detail.asp?y=2006&p=338>.

²⁴ SAP није приказан у табели, јер се однос између ЕУ и држава ЈИЕ развија билатерално по засебно утврђеним правилима.

ставника који образују та тела често варира. Анализа докумената и извештаја показала је да постоје три уобичајена ранга представника у највишем телу регионалних иницијатива: (1) шеф државе или владе, (2) ресорни министри и (3) високи владини службеници (табела 2).

Механизми надзора, контроле и евалуације рада регионалних иницијатива нису јасно одређени. Иако се у оснивачким документима често спомиње формирање посебних органа, форума и секретаријата, није увек наведена њихова надзорна и контролна улога. Обично постоји обавеза за већину пројектних тимова да поднесу извештаје телу које је одобрило или финансирало пројекат. Међутим, процедуре санкционисања у случају неизвршавања обавеза углавном се нигде не наводе. Осим правних мера које су предвиђене у случају неиспуњења уговорних обавеза, већина иницијатива подразумева само политичку одговорност учесника. Дефинисање механизма контроле у основним документима је неопходно како би се разјаснила надлежност и хијерархија органа иницијатива. Поред тога, представницима држава учесника омогућио би се увид у резултате конкретних активности, а самим тим и њихова лакша евалуација.

Међусобна сарадња регионалних иницијатива најчешће се среће у следећим облицима: (1) пуноправно учешће једне или више иницијатива у раду друге регионалне иницијативе, (2) међусобно давање права присуства на конференцијама и (3) оснивање регионалних иницијатива од стране већ постојећих иницијатива.²⁵ Регионалне иницијативе најчешће сарађују дајући једна другој право присуства на својим конференцијама. То право се, такође, даје и државама и међународним организацијама ван региона ЈИЕ.²⁶ Најинтензивнији облик сарадње две регионалне иницијативе у ЈИЕ (SPSEE и SEECР) представљаће њихова „фузија“ кроз стварање јединственог Регионалног савета за сарадњу.

Упркос започетим демократским реформама у државама ЈИЕ, њиховим напорима да се приближе ЕУ и створеним облицима сарадње, Балкан је на почетку 21. века још увек „безбедносно запуштен“.²⁷

²⁵ Ј. Радоман, Ј. Петровић, М. Филимоновић, *Регионалне иницијативе у Југоисточној Европи*, радионица Безбедносна сарадња у Југоисточној Европи, DCAF, Скопље, 2006, стр. 16.

²⁶ Састанцима SEECР могу присуствовати ЕУ and European Commission Presidency, OSCE, BSEC, а у својству „гостију председништва“ и CEI Chairmanship, Stability Pact, Council of Europe, UN, WTO, UN/ECE, World Bank, EBRD, EIB. <http://www.mae.ro/seecp/history.html>

²⁷ „Сводни резултати новије историје говоре да је Балкан безбедносно запуштен регион. То је дело два века дугог, а интеракцијског деловања две групе детерминанти. Прва група исходи из чињенице да је модерна историја Балкана текла под пресудним дејством њој спољних сила..... Друга је група чинилаца резултат геополитичке измештености народа Балкана из главних токова европске историје“. Видети, М. Хаџић, „Препреке будућој безбедности Југоисточне Европе: поглед из Србије“, у, I. Gyarmati, T. Winkler, (Eds.), Поглед унапред: безбедносни изазови на Балкану до 2010. године, DCAF, East West Institute, Београд 2002, стр. 83.

Балканске земље данас, не доводе у питање своје опредељење да постану део Европе. Углавном су све покренуле иницијативе да се што пре у економском, политичком и војном погледу прикључе Западној Европи. Три бивше социјалистичке земље већ су примљене у НАТО, а све земље западног Балкана чланице су Програма ПЗМ. Када је реч о земљама Балкана присутна су два аспекта: неприлагођеност привреда ових земаља стандардима и пракси западне економије, али и политичка неспремност да се оствари тешња сарадња са другим земљама региона.

Све земље региона се слажу да су европске интеграције најбоља мотивација и најуспешнији систем за решавање свих важних питања дела Европе којем Србија припада, укључујући посебно она питања која су кључна за безбедност, а још су нерешена. Због тога се често наглашава опредељење свих земаља за изградњу слободне и уједињене Европе, која ће укључити хуманистичко и културно богатство ЈИЕ, као и допринос европског југоистока европском социјалном и културном развоју, те европском духовном и људском наслеђу.

Србија не може остати изолована ван интеграционих процеса у региону, Европи и свету. Национални интерес Србије јесте укључивање у међународне организације и институције, јер без међународне сарадње нема економског, социјалног и културног развика. Пуноправно чланство у ЕУ и осталим мултинационалним организацијама представља циљ Србије, који се реализује кроз учешће у постојећим регионалним иницијативама. Међутим, крајње је време да се сви чиниоци друштва усагласе око стратегијске пројекције која би морала да пружи јасан план и стратегију – шта се жели и како што пре доћи до циља. Остварењу наведених приоритета подређене су тежишне активности на унутрашњем и спољнополитичком плану. Прикључењем Програму ПЗМ Србија ће као активан партнер учествовати у креирању савремене безбедносне политике европског простора и допринети јачању регионалне и међународне безбедности. Остварени квалитет сарадње Србије са НАТО у решавању безбедносних проблема на југу Србије и КиМ потврђује да је она поуздан партнер и да поседује респективне капацитете, који доприносе јачању мира и стабилности у региону ЈИЕ.

Неке од последица које би Србија сносила услед уздржавања од безбедносних интеграција, биле би: успоравање, па и онемогућавање повратка у светске и регионалне интеграције и губљење угледа у међународној заједници; лишавање могућности значајнијег одлучивања о безбедносној архитектури Европе и Балкана; немогућност добијања верификације за започети политичко-реформски курс; немогућност укључења у преко потребне пројекте обуке, модернизације и заједничке активности земаља чланица Програма ПЗМ и НАТО; губитак могућности побољшања војне сарадње са европским државама; удаљавање од интегративних процеса ЕУ; удаљавање од очекиваних страних инвестиција.

С обзиром на то да је основно обележје појава и процеса у међународној заједници глобална повезаност и међузависност држава као међународних субјеката, остати по страни таквих стремљења избор је који подразумева и велике ризике и могуће будуће штете. Стратегијска реалност јесте да је НАТО са својим војним ефективима непосредно присутан на Косову и Метохији, односно на простору наше земље и у нашем окружењу, а све земље из нашег суседства су или чланице НАТО-а или смо са њима чланице Програма ПЗМ. У дефинисању могућег концепта интегралне безбедности Србије мора се уважити чињеница да се у актуелном тренутку савремених међународних односа, начело ослонца на сопствене снаге у области безбедности и одбране, по правилу, замењује или допуњује чланством у некој од асоцијација колективне безбедности.

Став је ванрегионалних актера да је државама ЈИЕ потребно прићи двојачко, развијањем билатералних односа и кроз међународне оквире (нарочито регионалне иницијативе). Премда су велики број иницијатива покренули спољни актери, примећује се тенденција да се све више активности које подразумевају руковођење (а не само спровођење) преноси на регионалне учеснице, стварајући прелаз ка „regional ownership“ принципу функционисања регионалних иницијатива.

Међутим, политика двоструког приступа носи опасност од доминације једног приступа. У случају да је билатерални приступ доминантан, у регионалним државама могло би да дође до опадања интереса за учешће у иницијативама. Ако државе буду имале веће шансе да своје интересе остваре у билатералном односу са неким од спољних актера, регионалне иницијативе би за њих могле да постану само формални оквир сарадње. Тај оквир би више служио да се прикаже спремност за сарадњу, него као функционални инструмент за повећање кохезије ЈИЕ. С друге стране, уколико буде најјачао регионални приступ могло би да дође до опадања утицаја спољних актера, али и до појачане међузависности регионалних држава. Ова међузависност би, без објективног надзора и подршке „споља“, у већ нестабилној ЈИЕ могла да успори развој региона. У сваком случају, баланс између регионалног и билатералног приступа нужан је, али и тешко остварив. Ипак, потребно је пронаћи праву меру ангажовања, како спољних актера, тако и самих држава региона у регионалним иницијативама и билатералним односима.

Генерална оцена за све регионалне иницијативе, које су, углавном, настајале из потребе да се регион стабилизује након окончања сукоба са краја прошлог века, јесте смањење интересовања донатора и самих држава региона за овакве регионалне аранжмане. Од држава које се налазе у процесу приступања ЕУ очекује се више самосталне иницијативе, преузимање одговорности за одржавање постигнутог нивоа сарадње у региону и више улагања у развој и продубљивање те сарадње. Осим тога, државе региона су склоније да комуницирају ди-

ректно са ЕУ или НАТО него међусобно, а што су ближе ЕУ то су им доступнији претприступни фондови, па постоји могућност да се донаторска помоћ сведе на редовне изворе финансирања и контрибуције самих држава западног Балкана, чије ће крхке економије то тешко моћи да поднесу. Због тога је неопходно идентификовати приоритете у складу са сопственим интересима, како на нивоу државе, тако и на нивоу МО.

Некоординисан рад спољних актера често генерише проблеме у функционисању иницијатива. НАТО и ЕУ и даље делују конкурентно, као и САД у односу на НАТО и ЕУ. Тежња ЕУ за стварањем сопственог безбедносног идентитета створила је јаз у односима са НАТО, као и са САД. С друге стране, САД су почеле да спроводе самосталнију политику у односу на НАТО, како у војном, тако и у политичком смислу. Неусклађеност поступака и интереса спољних актера уноси конфузију у редове регионалних земаља и умањује ефикасност рада регионалних иницијатива.

У сваком случају, стиче се утисак да државе региона (нарочито оне које су одмакле на путу ка европским и евроатлантским интеграцијама) нису спремне да интересе региона као целине надреде својим сопственим. Такође, чињеница да су процесе сарадње углавном иницијалирали спољни актери говори да земље региона немају довољне капацитете да самостално успоставе механизме помоћу којих би заједно радили у корист мира, стабилности и развоја региона. Истовремено, све земље региона декларативно показују висок степен мотивисаности и спремности на сарадњу уопште и сарадњу у форми рада регионалних иницијатива. Очекивана добит при томе је политичка корист сопствене промоције као активног и на сарадњу спремног партнера. Тиме се испуњава један од основних захтева: регионална интеграција као предуслов евроатлантских интеграција. Ако учешће у раду регионалних иницијатива не подразумева високе трошкове, ни политичке ни финансијске природе, а ставља у изглед сигурну политичку добит, тада је *cost-benefit* анализа учешћа у њиховом раду веома једноставна. Ниски трошкови учешћа у раду регионалних иницијатива могу бити један од разлога њихове многобројности, као и високе спремности земаља региона за учешће у њиховом раду.

Један од проблема је данашња реалност Балкана (прекомерна испарцелисаност, мале државе којима недостају одговарајући људски и финансијски ресурси, непостојање озбиљног регионалног плана и координације развоја, итд.) за коју није сигурно да ли се може превазићи површно координираним иницијативама, а без неког озбиљног институционалног облика повезивања, којим би било могуће превазилажење наведених структурних проблема. Уколико се, на пример, упореди послератно искуство „Маршаловог плана“ у Европи, очљиво је да у случају Балкана није дошло до иницијативе за стварање ин-

ституције попут Организације за европску сарадњу и развој (данашњи ОЕБС).²⁸

На рад регионалних иницијатива сигурно утиче и различит степен економске развијености држава региона, демократичности политичких система и владавине права.²⁹ У том смислу, спољним актерима је отежано успостављање регионалног приступа у ЈИЕ. Државе региона нису подједнако одмакле на путу придруживања ЕУ и евроатлантским безбедносним интеграцијама. Док спољни актери од укључивања у европске и евроатлантске структуре, пре свега, очекују стабилност и безбедност региона, државе региона очекују економску корист.

Закључак

Период до 2012. године треба посматрати као фазу у којој ће регионалне иницијативе достићи свој циљ пружањем помоћи земљама кандидатима у процесу коначних припрема за достизање стандарда неопходних за улазак у НАТО и ЕУ. Без обзира на то што већ сада опада интерес земаља западног Балкана за регионалне аранжмане, овај вид сарадње ће, условљавањем ЕУ, остати један од најбитнијих приоритета спољне политике свих земаља региона. Наиме, обим и интензитет регионалне сарадње јесу један од критеријума које ЕУ посебно оцењује у процесу придруживања земаља кандидата. Потребно је нагласити да регионалне иницијативе нису алтернатива уласку земаља региона у НАТО и ЕУ, већ комплементаран процес. Реална претпоставка је да ће земље западног Балкана добити продужен период за достизање потребног нивоа развоја и испуњавање услова за чланство, а због покретања унутрашње дебате о институционалном³⁰ јачању уније и далеке перспективе уласка нових чланица (пројектоване за период иза 2010. године). Тиме ће земље овог региона бити спремније на међусобну сарадњу у процесу европских интеграција.

Овај рад је покушај увида у број регионалних иницијатива, области сарадње које улазе у опсег њихових активности и њихове међусобно преплићуће надлежности. Осим тога, утврђени су већином формално исти циљеви постојећих регионалних иницијатива у ЈИЕ: постизање и очување мира и стабилности у региону како би се створиле претпоставке за економски и општи развој у оквиру евроатлантских интеграција држава региона. У остваривању постављених циље-

²⁸ Д. Лопандић, *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња у Југоисточној Европи*, ИМПП/ЕПус, Београд, 2001, стр. 135.

²⁹ Деловање транснационалних мрежа организованог криминала нарочито је присутно на територијама које су *de facto* протекторати међународних организација. Косово и Метохија и Босна и Херцеговина су на почетку 21. века најнестабилније територије и претња безбедности региона и Европе.

³⁰ Један од приоритета Немачке је покретање дебате о конституционалном уређењу ЕУ након неуспешне ратификације претходног нацрта Устава ЕУ из 2005. године.

ва постоји интензивна међусобна сарадња регионалних иницијатива и сарадња између њих и међународних организација. Имајући све то у виду, поставља се питање да ли је релативно велики број иницијатива са истим или сличним циљевима доказ успеха стратегија за стабилизацију и развој региона или је њихово постојање у садашњем броју показатељ непостојања адекватног и свеобухватног приступа безбедносним, политичким и економским проблемима у ЈИЕ.

Званичници ЕУ често истичу да је Европи потребна стабилна и демократска Србија окренута демократским европским вредностима и чланству у ЕУ, односно Србија окренута будућности. Историја неће чекати.

Литература:

1. С. Аврамов, *Положај Срба у геополитичким замислима великих сила*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997.
2. В. Барановски, Д. Глински-Васиљев, *Дилеме о националној безбедности у Југоисточној Европи из угла Русије*, ед. I. Gyarmati, T. Winkler, *Поглед унапред: безбедносни изазови на Балкану до 2010. године*, EastWest Institute, DCAF, Београд, 2002.
3. З. Бжежински, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 1999.
4. Ј. Зоран, *Безбедносни аспект прикључења Србије и Црне Горе евроатлантским интеграцијама*, докторска дисертација, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Београд, 2005.
5. Д. Лопандић, *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња у Југоисточној Европи*, ИМПШ/ЕПуС, Београд, 2001.
6. Б. Ничић, Д. Шунтер, *Регионалне иницијативе, Евроатлантска ревија*, бр. 3, Београд, 2006.
7. Б. Ничић, *Јадранска повеља, Евроатлантска ревија*, бр. 3, Београд, 2006.
8. О. Туоми, *Нова геополитика*, СШОНИД, ШНО, Београд, 2000.
9. Ј. Радоман, Ј. Петровић, М. Филимоновић, *Регионалне иницијативе у Југоисточној Европи*, радионица Безбедносна сарадња у ЈИЕ, DCAF, Скопље, 2006.
10. Д. Симић, *Наука о безбедности*, Службени лист СРЈ/ФПН, Београд, 2002.
11. Х. Солана, *A Secure Europe in Better World*, Thesaloniki:European Council, 20 June 2003.
12. А. Томов, *У правцу нове стабилности Балкана, Међународна политика*, Скупштина СРЈ, бр. 1023, Београд, 2005.
13. Б. Турковић, *Безбедност Југоисточне Европе у наредних 10 до 15 година*, Центар за студије безбедности, Сарајево, 2005.
14. С. Хантингтон, *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*, ЦИД, Подгорица, 1998.
15. Hey Jeanne A. K., *Introducing Small State Foreign Policy*, Lynne Renner Publishers Inc., Colorado, 2003.
16. М. Хаџић, *Претње безбедности Србије и Црне Горе*, Факултет политичких наука, Београд, 2005.